

KLUBITALOT MIELENTERVEYS- KUNTOUTUJIIEN TYÖLLISTYMISEN TUKENA

Osatyökykyisten työllistymistä voidaan edistää paitsi yksilöllisen tuen myös yhteisöllisen ja vertaistuen avulla. Parhaimmillaan tarjolla on niin yksilöllistä ja yhteisöllistä kuin ammatillista sekä vertaisuuteen perustuvaa tukea. Mielen terveystuettujen Klubitaloissa tuettu työllistyminen perustuu näiden joustavaan yhdistämiseen. Tässä katsauksessa tarkastelemme Klubitalojen jäsenten kiinnostusta työllistymistä kohtaan sekä toisaalta tuon kiinnostuksen yhteyttä Klubitalotoimintaan osallistumiseen sellaisina kuin ne ilmenivät OSSI-hankkeessa toteutetun, Klubitalojen jäsenistölle suunnatun kyselyn aineistossa. Veikkauksen rahoittamassa kolmivuotisessa (2020–2022) OSSI-hankkeessa toteutetaan yhteis- ja toimintatutkimusta, jossa tavoitteena on edistää mielen terveystuettujen liittymistä ja osallistumista Klubitaloissa sekä siirtymistä myös Klubitalojen ulkopuolelle. Hankkeeseen osallistuu Klubitalojen jäsenistä rekrytoituja kanssatutkijoita, jotka työskentelevät toimeksianto- ja tuntityösopimuksella. Myös muille Klubitalojen jäsenille ja henkilökunnan edustajille tarjotaan yhteis- ja toimintatutkimuksessa erilaisia osallistumisen mahdollisuuksia.

Mikä on Klubitalo ja miten siellä edistetään työllistymistä?

Kolmannella sektorilla toteuttavan Klubitalomallin perusajatus on se, että kaikilla on oikeus mielekkääseen työhön ja kunnioitukseen ja että kaikki voivat oikealla tavalla tulla mukaan työhön. Toiminta perustuu työsuuntautuneeseen päiväohjelmaan, jossa jäsenet ja henkilökunta toimivat rinnan kumppaneina. He pyörittävät yhdessä talon arkea, valmistavat ravintolassa tarjottavan lounaan, osallistuvat erilaisiin ylläpitotehtäviin ja myös päättävät talon asioista yhdessä. Jäsenten kuntoutumista tuetaan yksilöllisen työ- ja opintovalmennuksen keinoin. Malliin sisältyy lisäksi työnantaja-yhteistyöhön perustuva siirtymätyö, jonka avulla jäsenet voivat työllistyä myös talon ulkopuolelle (esim. Doyle ym. 2013). Suomessa toimii tällä hetkellä 23 Suomen Klubitalo ry:een kuuluvaa taloa, joiden toimintaa ohjaavat alkuperäiseen visioon perustuvat laatusuosituksukset (ks. www.suomenklubitalot.fi).

Siirtymätyö on yksi Klubitalojen tuettujen työllistämisen muodoista. Sen tarkoituksena on tarjota kokeilumahdollisuus ja väylä työhön määräraikaisen, noin 6–9 kuukautta

kestävän, työsuhteen kautta. Työ on yleensä helposti omaksuttavaa osa-aikatyötä, jota tehdään keskimäärin 2–4 tuntia päivässä 1–5 päivänä viikossa ja josta maksetaan työehtosopimuksen mukaista palkkaa. Klubitalon työvalmentaja tukee ja perehdyttää jäsenet työtehtävään sekä myös sijaistaa heitä tarvittaessa.

Vuonna 2020 yhteensä 343 Klubitalojen jäsentä työllistyi joko siirtymätyöhön tai avoimille työmarkkinoille, mikä on runsas 14 prosenttia toimintaan osallistuneista jäsenistä. Osalle reitti työelämään aukeaa opintojen kautta, ja tähän Klubitaloissa on tarjolla opintovalmentajan tukea. Vuonna 2020 opinnot aloitti tai niitä lähti jatkamaan noin seitsemän prosenttia talojen jäsenistä.

Kartoittava kysely Klubitalojen jäsenille

Kesä-syyskuussa 2020 OSSI-hankkeessa toteutetun jäsenkyselyn tarkoituksena oli kartoittaa jäsenten kokemuksia sekä mielipiteitä Klubitaloista. Kyselyyn vastaajien määrä (N = 339) on 14 prosenttia talojen toimintaan vuonna 2020 osallistuneista 2398 jäsenestä (Klubitalon jäsenyys on periaatteessa ikäinen eikä kokonaisjäsenmäärä siksi ole tässä perusteltu vertailuluku).

Kyselyyn vastaajia pyydettiin arvioimaan viisiportaisella, samaa tai eri mieltä olemista mittaaavalla numeroasteikolla väitteitä, jotka liittyivät:

- Klubitaloon tutustumiseen sekä jäsenyyden alkuaikoihin,
- talossa olemiseen ja toimimiseen sekä osallisuuteen,
- koronaviruspandemian aikaan ja verkossa toteutettuun etätoimintaan ja
- talosta ulos- ja eteenpäin suuntautumiseen (mm. työllistymistä koskevaan kiinnostukseen).

Klubitalossa olemisen, toimimisen ja osallisuuden kannalta tärkeitä elementtejä kartoitettiin yhteensä kolmenkymmenen väitteen avulla. Vastaukset olivat pääsääntöisesti joko erittäin tai kohtalaisen myönteisiä. (Vastaajajoukko saattoi tosin koronapoikkeustilan vuoksi painottua niihin jäseniin, joilla on

hyvät tai kohtalaiset mahdollisuudet osallistua myös etätoimintaan.) Kysely oli osa OSSI-yhteistutkimuksen kartoitettavaa vaihetta. Yhteistutkimuksessa Klubitalojen jäsenet ja henkilökunta nähdään tutkimuskohteiden sijasta kumppaneina, sekä tutkimuksen osallistujina että toteuttajina (vrt. esim. Bandura 1997, Beresford 2019, Beresford & Salo 2008, Boylom 2008, Heron 1996, Lehtonen ym. 2020, Rose ym. 2016). Käytännössä tämä toteutui niin, että Klubitalojen jäsenistä rekrytoidut kolme kanssatutkijaa osallistuvat niin kyselylomakkeen laatimiseen, lomakkeen pilotointiin kuin kyselyn tulosten analysointiin ja niiden jakamiseen Klubitaloille sekä tuloksista työpajoissa käytyyn keskusteluun Klubitalojen edustajien kanssa. Syventävässä vaiheessa kevään 2021 lopulla tutkimuskumppanuus laajeni haastatteluaineiston keruuseen jäsenistön keskuudessa. Syksyllä 2021 edetään aineiston analyysiin sekä tulosten dialogiseen pohdintaan, jolloin mukaan tulee kanssatutkijoiden lisäksi jäsenistön ja henkilökunnan osallistumiseen perustuvia toimintatutkimuksellisia elementtejä.

Tässä katsauksessa keskitytään kyselyn kahteen työllistymistä koskevaan kysymykseen saatuihin vastauksiin. Ensimmäinen oli monivalintakysymys, jonka alkuosassa kartoitettiin vastaajien yrittäjyyteen sekä osa- ja kokoaikaiseen työhön kohdistuvaa kiinnostusta ja loppuosassa työllistymistä tukevaan neuvontaan, ohjaukseen ja vertaistukeen liittyviä tarpeita. Toinen työllistymisaiheinen kysymys tarjosi vastaajille mahdollisuuden kertoa tarkemmin tukea ja ohjausta koskevista tai muista työllistymiseen liittyvistä toiveista. Molempiin kysymyksiin vastaaminen oli vapaaehtoista ja perustui siihen, että vastaaja koki työllistymisen kiinnostavan itseään.

Kyselyssä ei sen kartoittavan luonteen vuoksi hyödynnetty hypoteeseihin perustuvia elementtejä tai mittareita. Tätä katsausta varten päätimme kuitenkin tutkia erityisesti työllistymiseen kohdistuvan kiinnostuksen yhteyttä erilaisiin talolla olemista, siellä toimimista sekä osallisuuden kokemusta koskeviin väitteisiin eksploratiivisen tilastollisen analyysin avulla. Esittelemme seu-

raavassa tekemämme faktorianalyysin ja logistisen regressioanalyysin tuloksia. Lopuksi pohdimme näiden tulosten merkitystä osatyökykyisten mielenterveyskuntoutujien työllistymisen ja siihen tarjottavan tuen kanalta.

Kyselyn toteutus ja vastaajat

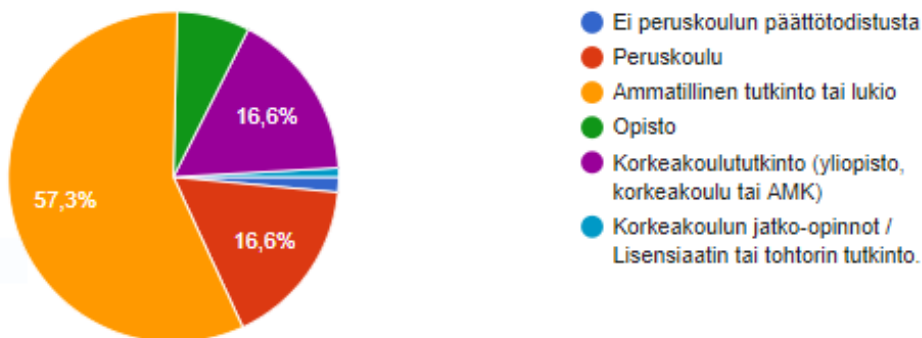
Jäsenille suunnatun kyselyn tarkoitus oli saada Klubitalojen tilanteesta kokonaiskuva, jonka avulla voidaan valita hankkeen syventävään vaiheeseen osallistuvat talot. Kyselyyn vastaaminen oli anonyymia, vapaaehtoista ja mahdollista kaikille kiinnostuneille Klubitalojen jäsenille eikä siis perustunut otantaan. Suurin osa vastaajista täytti kyselyn avoimen linkin kautta sähköisesti, 56 vastasi paperilomakkeella. Kyselyyn vastanneiden jäsenten ikä- ja sukupuolijakauma vastaa kuitenkin pääpiirteittäin vuoden 2020 Klubitalojen jäsenistöä. Suurin vastaajaryhmä olivat 30–49-vuotiaat, joita oli vastaajista 54 prosenttia. Vastaajista puolet oli naisia ja 49 prosenttia miehiä, ja loput määrittivät itsensä muunsukupuolisiksi. Yli puolella (57 %) vastaajista ammatillinen tai ylioppilastutkinto oli korkein suoritettu koulutusaste (kuva 1).

Vastaajien enemmistö (43 %) oli ollut Klubitalon jäsenenä kahdesta viiteen vuotta. Alle vuoden jäsenyys oli 14 prosentilla ja yli kymmenen vuoden jäsenyys 23 prosentilla vastaajista. Pitkä jäsenikä voi kertoa sekä psyykkisen sairauden pitkäkestoisuudesta

ja vakavuudesta että siitä, että toimintaan osallistumisesta on tullut toimiva keino pitää yllä omaa toimintakykyä ja osallisuutta. Klubitalon jäsenyys on periaatteessa ikuinen eikä katkea toiminnasta irtautumiseen, esimerkiksi opintojen aloittamiseen tai työllistymiseen.

Työelämässä vastaajista oli ollut 85 prosenttia ja heistä työntekijänä oli ollut hie- man yli puolet (54 %). Yli kymmenen vuotta työ- tai yrittäjäkokemusta oli lähes kolmanneksella (30 %) työelämässä olleista vastaajista ja alle vuoden työ- tai yrittäjäkokemus oli 17 prosentilla.

Näiden lukujen valossa vaikuttaa siltä, että monen vastaajan kohdalla psyykinen sairastuminen ja työkyvyttömyyseläkkeelle päätyminen ovat tapahtuneet suhteellisen nuorena, eikä työelämästä tai yrittämisestä ole saatu lainkaan tai on saatu vain niukasti kokemusta. Myös opinnot ovat voineet keskeytyä tai koulutusasteelta seuraavalle eteneminen ei sairauden vuoksi ole onnistunut. Toisaalta osalla vastaajista oli ammatillisen tai korkeakoulututkinnon jälkeen ilmeisen pitkä työura ennen psyykkistä sairastumista ja työelämästä ulos putoamista. Tässä kyselyssä ei kartoitettu vastaajien toimeentulon lähteitä tai etuuksia, mutta Klubitalojen jäseneksi tulemiseen liittyvän kuntoutujataustan perusteella suurin osa on todennäköisesti joko työkyvyttömyyseläkkeellä, kuntoutustuella tai saa sairauspäivärahaa. Osa voi olla myös työttöminä työnhakijoina ja jotkut sinnittelevät toimeentulotuella.

Kuva 1. Vastaajien suorittama korkein koulutusaste.

Työllistymistä koskevia toiveita ja huolia

Kyselyssä kartoitettiin työllistymistä koskevaa kiinnostusta pyytämällä vastaajia valitsemaan monivalintakysymyksen kolmesta vaihtoehdosta (mikroyrittäjyys/keikkatyö, osa- ja kokoaikainen työ) heitä itseään kiinnostavat vaihtoehdot, yhden tai useampia. Siirtymätyö oli jätetty vastausvaihtoehtojen ulkopuolelle, koska kysymyksen tarkoituksena oli saada tietoa jäsenten kiinnostuksesta erityisesti avoimia työmarkkinoita ja yrittämistä kohtaan. Vaikka vastaaminen tähän monivalintakysymykseen oli vapaaehtoista, 62 prosenttia koko vastaajajoukosta vastasi siihen. Määrää voi pitää yllättävän suurena siihen nähden, kuinka suuria haasteita ja esteitä osatyökykyisten mielenterveyskuntoutujien työllistymiseen liittyy.

Työllistymismahdollisuuksista vastaajia kiinnosti eniten osa-aikatyö, joka houkutteli yli puolta (54 %) tähän kysymykseen vastanneista. Seuraavaksi eniten vastaajia kiinnosti mahdollisuus löytää kevyitä ja pieniä työtehtäviä vaikkapa mikroyrittäjänä tai keikkalaisena (35 %). Kokoaikaisesta työstä oli kiinnostunut vain alle kolmannes (28 %) vastanneista.

Työllistymiskiinnostusta koskevan monivalintakysymyksen toisessa osassa kysyttiin työllistymistä koskevien neuvojen ja tuen tarpeesta. Osatyökykyisten työllistymishaasteet huomioon ottaen on mielenkiintoista, että tukea sekä neuvoja kaipasi vain runsas kolmannes (35 %) ja vertaistukea työllistymiseen toivoi vain noin neljännes (24 %) vastaajista. Ehkä avoimille työmarkkinoille tai yrittäjiksi pyrkiminen näyttäytyy näille Klubitalojen jäsenille ennen kaikkea yksilön omana ponnistuksena ja yksityisasiana.

Jotkut avovastauksia kirjoittaneet taas vaikuttivat olevan sellaisessa tilanteessa, että heitä kiinnosti yhteisöllisyyden rinnalla tai sijasta ennen kaikkea omatoiminen työllistyminen. Klubitalolla tarjolla olevaa ohjausta tai vertaisilta saatua tukea ei silloin nähty mahdollisuutena vaan ehkä pikemminkin muistutuksena kuntoutuja-asemasta tai jopa tarpeettomana, ”normaalin” työnhakija- tai yrittäjäidentiteetin kannalta ongelmallisena.

Neuvoja voi tästä lähtökohdasta olla luontevinta ottaa vastaan Klubitalon ja mielenterveyskuntoutumisen määrittämän alueen ulkopuolelta, oman ammattialan tai yrittäjäkentän asiantuntijoilta. Yrittäjyys edellyttää vahvaa autonomiaa, jolloin hyvääkin tarkoittava ohjaus ja tuki voidaan kokea uhkana. Yritysideaan ja tavoitteisiin perustuvaa neuvontaa sekä yritystoiminnan edellyttämää osaamista vahvistavaa koulutusta voi sen sijaan olla helpompaa ottaa vastaan. Klubitalojen yhteistyö esimerkiksi kaupunkien yrityspalveluiden, uusyrityskeskusten ja yrittäjäjärjestöjen kanssa voisikin tarjota jäsenille väylän edetä kohti työllistymistä.

Rakenteellisia ja yksilöllisiä työllistymisen esteitä

Toinen työllistymiseen liittyvää kiinnostusta kartoittanut kysymys koski työllistymisen tukeen ja ohjaukseen liittyviä odotuksia sekä muita omaa työllistymistä koskevia toiveita. Tähän kysymykseen saadut vapaamuotoiset avovastaukset (27 vastaajaa) jäseneltiin temaattisesti. Näin saadut tulokset syventävät vastaajien pienestä määrästä huolimatta ymmärrystä mielenterveyskuntoutujien työllistymiseen liittyvistä tarpeista sekä työvalmennuksen merkityksestä. Työllistymisen esteinä nähtiin niin rakenteellisia, työllistymisen prosessin ja sosiaaliturvan yhteensovittamiseen liittyviä, kuin yksilöllisiä, oman osaamisen ja jaksamisen puutteista johtuvia, haasteita.

Eniten tukea vaikuttivat vastaajista kaipaavan ne, joilla oli jokin ammatillinen tai muu koulutus mutta joiden kokemus työelämästä vaikutti satunnaiselta tai olemattomalta. Kynnys oman alan tehtäviin on tällöin varsin korkea. Osalla taas oli vaikeuksia hahmottaa, mihin osin vanhentunut tai heikkoja työllisyysnäkyymiä tarjoavaa koulutusta voisi soveltaa. Myös kuntoutumisen vaihetta, ammattitaitoa ja työkykyä tuntui vaikealta arvioida. Yksi vastaaja kiteytti odotuksensa näin: *”Toivon, että Klubitalon työvalmentajan avulla joku kanava tai lovi löytyisi ja pääsisin osa-aikaiseen työhön. Vielä ei tosin aika ole kypsä. Minun pitää ensin kuntoutua loppuun ja saada vuorokausirytmiksi kuntoon.”*

Monilla oli myös sosiaaliturvan ja työllistymisen yhteensovittamiseen liittyviä rakenteellisia haasteita, joita yksi vastaaja kuvasi näin: *”Byrokratia on aika käsittämätöntä, esimerkiksi Kelan tukiin liittyvä byrokratia ei palvele tavoitetta tehdä minusta nettoveronmaksaja.”* Satunnaisenkin työllistymisen etuuksiin aiheuttamat muutokset koettiin heikossa taloudellisessa tilanteessa uhkana. Esimerkiksi asumistuen uudelleen laskennan mahdollisuus sekä siitä etuuden saamiseen syntyvät viipeet herättivät epävarmuutta ja pelkoja. Moni toivoikin tukea ja neuvoja juuri etuuskien ja työ- sekä yritystulojen yhteensovittamiseen. Yksi vastaaja myös arvioi, ettei hän mielenterveyskuntoutujana ja työttömänä työnhakijana uskalla edes ajatella sitoutuvansa työsuhteeseen. Jos hän joutuu luopumaan työstä siksi, että voimat loppuvat, hän ei usko selviävänsä taloudellisesti eikä henkisesti irtisanoutumisen jälkeen seuraavasta karenssista.

Rakenteellisena haasteena voi pitää myös työllistymismahdollisuuksia koskevan tiedon hajanaisuutta ja huonoa saatavuutta. Työpaikkoja koskevan tiedon hankinnassa ja sen jäsentämisessä kunkin tarpeisiin sopivaksi työvalmentajalla on tärkeä tehtävä, kuten yksi vastaaja osuvasti toteaa: *”Minulla on työvalmentaja, joka on apunani työnhaussa. Haluan saada tietoa avoimista työpaikoista. Haluan saada yleensäkin lisää tietoa työmahdollisuuksista.”*

Omaa suuntaa etsimässä

Joidenkin kohdalla työllistymisen haasteet hahmottuivat enemmän yksilöllisinä, omiin voimavaroihin tai pystyvyyttä koskeviin käsitteisiin liittyvinä. Yksi vastaaja esimerkiksi kertoi, että äskettäin päättyneen koulutuksen jälkeen hänelle jo pelkkä ajatus työnhausta tuntui hankalalta, ja hän kokikin tarvitsevansa Klubitalon työvalmentajalta kannustusta voittaakseen saamattomuutensa. Moni toivoi myös konkreettista apua työhakemuksen aloittamiseen sekä onnistuneen CV:n muotoiluun. Joidenkin haasteet liittyivät ammatillisen suunnan hahmottamiseen: *”En vielääkään osaa valita itselleni ammatia. On ammatteja, jotka kiinnostavat, mutta*

minulla ei ole niissä kilpailukykyä. On tärkeää selvittää ja saada tukea sen selvittämiseen, mihin ammattiin minun taitoni oikeasti riittävät ja missä työssä taitojeni käyttämisestä olisi itsellenikin iloa.”

Yksi vastaaja taas toivoi saavansa konkreettisia mahdollisuuksia näyttää osaamistaan, ja toinen kertoi tarvitsevansa lähinnä koulutusta yrittäjyydestä ja suunnitelli suorittavansa jonkin tähän liittyvän tutkinnon, mutta mitään tukea hän ei kertonut tarvitsevansa. Kolmas taas totesi olleensa jo vuosikymmeniä yrittäjänä eikä siksi tarvitse tukea. Hän myös arveli, ettei Klubitalon henkilökunnalla edes ole tähän osaamista. Moni koki myös haasteita säädellä stressiä ja työn aiheuttamaa kuormitusta. Myös itsetunnon hauraus, arkuus ja ujous sekä uusiin tilanteisiin liittyvä jännitys tuntuivat estävän etenemistä kohti työtä tai muitakaan haasteita.

Edellä kerrottu asettaa melkoisia vaatimuksia Klubitalojen työvalmennukselle sekä talojen kyvyille tarjota päiväohjelmassaan ja siirtymätyöpaikoissa riittävän monipuolisia tehtäviä. Samat haasteet koskevat yleisemminkin esimerkiksi kuntouttavaa työtoimintaa ja työelämän ulkopuolelta ponnistavien osatyökykyisten työkokeiluja.

Yhteisöllistä osallisuutta ja yksilöllistä pystyvyyttä

Vaikka kysely oli kartoittava eikä sen tarkoituksena ollut etsiä tilastollisia yhteyksiä Klubitalotoimintaan osallistumisen ja työllistymiseen kohdistuvan kiinnostuksen välillä, päätimme tehdä tätä katsausta varten aineistosta joitain eksploratiivisia tilastollisia analyyseja ja reflektoida niiden valossa edellä kuvattuja työllistymiseen liittyviä haasteita. Vaikka kyselyssä ei hyödynnetty esimerkiksi työllistymisvalmiutta koskevia hypoteeseja, näemme valmiuden seurauksena sekä yksilöllisten kykyjen ja voimavarojen vahvistumisesta että Klubitalon mahdollistamasta toipumisprosessista (vrt. Järvikoski ym. 2018).

Eksploratiivisessa analyysissä tarkastelemme erityisesti Klubitalolla olemista ja toimintaan osallistumista koskeviin väitteisiin annettuja vastauksia faktorianalyysin

avulla. Analyysin perusteella vastaukset lautauiivat kahteen faktoriin, jotka voi tiivistetysti määritellä näin:

- 1) Yhteisöön kuulumisen ja sitoutumisen, toiminnassa koetun hyödyn ja osallisuuden faktori
- 2) Yksilöllisten kykyjen käyttöönoton, pysyvyyden vahvistumisen ja vaikuttamismahdollisuuksien faktori

Klubitalon yhteisöön kuulumisen, toiminnassa koetun osallisuuden ja hyödyllisyyden faktori muodostui kolmestatoista väitteestä, jotka koskivat esimerkiksi sitä, miten jäsen kokee tulevaisuutta talossa vastaanotetuksi sekä miten tutuksi hän kokee muut talossa kävijät ja henkilökunnan. Tästä lähtökohdasta Klubitalotoimintaan osallistumisen merkitys perustuu siis vahvaan tunteeseen yhteisöön kuulumisesta, kokemukseen arvostetuksi tulemisesta sekä mahdollisuuteen osallistua mielekkääseen toimintaan, jossa voi kokea olevansa myös muille hyödyksi.

Toisen faktorin muodostavat muuttajat, jotka koskevat vastaajan kokemusta arvostaa ja kyvystään sekä siitä, miten Klubitalossa suhtaudutaan omaan ja toisten tarvitsevuuteen. Muuttujissa korostuu myös luottamus työntekijöihin, kokemus päätöksenteon avoimuudesta ja oikeudenmukaisuudesta sekä mahdollisuudesta vaikuttaa ja osallistua päätöksentekoon. Klubitalo näyttää jäsenille tässä valossa paikkana, jossa he voivat tulla kuulluiksi ja alkaa vapautua psyykkisen sairauden ja ehkä myös hoidon tuottamasta toiseuden, avuttomuuden ja hyödyttömyyden kokemuksesta sekä muista omaa pystyvyyttä heikentävistä kokemuksista. Luottamus omiin kykyihin ja mahdollisuuksiin onkin olennaista minäpystyvyyden (Bandura 1997) ja mitä todennäköisimmin myös osatyökykyisten työllistymisvalmiuden kannalta. Tällä perusteella varsinkin toisen faktorin voisi siis ajatella olevan yhteydessä työllistymistä koskevaan kiinnostukseen.

Edistääkö Klubitalotoiminta työllistymistä?

Koska tässä katsauksessa kiinnostus kohdistuu erityisesti Klubitalotoimintaan osallis-

tumisen ja työllistymisen väliseen yhteyteen, muodostimme työllistymiskiinnostusta koskevasta monivalintakysymyksestä uuden kaksiluokkaisen muuttujan. Se kuvaa työllistymiskiinnostusta koko vastaajajoukossa yksinkertaisesti kahdella tavalla: onko kysymykseen vastattu vai ei. Tämän jälkeen selvitettiin, löytyykö aineistosta työllistymiskiinnostukseen tilastollisesti yhteydessä olevia eli sitä selittäviä tekijöitä. Logistista regressioanalyysia käyttämällä tarkasteltiin aluksi edellä kuvattujen kahden faktorin yhteyttä työllistymiskiinnostukseen. Faktorialausten perusteella muodostettiin kummallekin faktorille latautuneista osioista summamuuttujat, joita käytettiin analyysissa selittävinä muuttujina. Näiden vastaajien orientaatiota kuvaavien ulottuvuuksien ja työllistymiskiinnostuksen välillä ei analyysissa kuitenkaan havaittu tilastollisesti merkitsevää yhteyttä. Vastaajajoukon ja heidän elämäntilanteidensa heterogeenisyyden takia työllistymiskiinnostusta selittävää, yhteisöllisyyteen tai yksilöllisyyteen kytkeytyvää summamuuttujaa oli tässä aineistossa mahdollonta tavoittaa.

Koska toimintaan osallistumista ja kokemuksia koskevat vastaukset, joiden tieto pelkistettiin yhteisöllisyyden ja yksilöllisyyden ulottuvuuksiksi, eivät tuoneet näkyviin yhteyttä työllistymiskiinnostukseen, sama analyysi tehtiin vielä ottamalla selittäviksi muuttujiksi kaikki kyselyn osallistumiskokemusta kuvaavat 30 osiota. Tämän tarkastelun perusteella esimerkiksi vastaajien korkeammalla koulutusasteella oli yhteyttä työllistymiskiinnostukseen, mikä voi selittyä investointiajattelun kautta: kun koulutuksen eteen on aikanaan nähty vaivaa, on myös halua päästä sitä hyödyntämään. Erityisen kiinnostavaa oli kuitenkin se, että kokemus arvostetuksi tulemisesta Klubitalolla lisäsi kiinnostusta työllistymiseen. Näistä tekijöistä arvostetuksi tulemisen vaikutus oli korkein (OR 2,60, CI 95 % 1,18–5,73). Tulos vaikuttaa johdonmukaiselta, kun sitä tarkastelee Klubitalomallin perusajatusten kannalta.

Klubitalomallin “muutoksen teoriaa” hahmottelevassa teoksessaan Doyle ym. (2013) toteavat, että itsensä tarpeelliseksi tunteminen on keskeinen ja kaikille yhteinen

inhimillinen tarve, johon Klubitalot pyrkivät omalta osaltaan vastaamaan ja parantamaan sen myötä jäsentensä valmiuksia elämässä. Tätä ajattelua vasten on kiinnostavaa, ettei kyselymme väittämä ”Klubitalossa tunnen olevani hyödyllinen” ollut yhteydessä työllistymiskiinnostukseen. Toisaalta vastaajien kokemus siitä, että useimmat työntekijät ja jäsenet tuntevat heidät, vaikutti työllistymiskiinnostukseen jopa negatiivisesti. Muilla tekijöillä ei havaittu tilastollisesti merkitsevää positiivista tai negatiivista yhteyttä työllistymiskiinnostukseen.

Näitä hieman yllättäviä tuloksia voi tulkita niin, että tiivis sitoutuminen ja vahva asema Klubitalossa sekä kokemus mahdollisuudesta olla siellä hyödyksi voi saada työllistymisen vaikuttamaan vähemmän kiinnostavalta, varsinkin pitkään talossa ja ehkä myös työkyvyttömyyseläkkeellä olleille. Kuitenkin arvostetuksi tuleminen kokemuksen vahva yhteys työllistymiseen kohdistuvaan kiinnostukseen aineistossa kertoo toisen suuntaisista prosesseista: arvostuksen myötä lisääntynyt omanarvontunto voi rohkaista ”siipien kokeiluun” myös Klubitalon ulkopuolella ja työelämässä. Myönteistä minäpystyvyyttä (Bandura 1997) kun voi pitää välttämättömänä paitsi mielenterveyskuntoutujien myös muiden osatyökykyisten työllistymisen kannalta.

Vaikka Klubitalomallin vahvuus tämän kyselyn tulosten perusteella on mahdollisuus yhdistää yhteisöön kuulumisen, mielekkään toiminnan ja osallisuuden elementtejä yksilöllisten kykyjen käyttöönottoon sekä vaikuttamismahdollisuuksiin, nämä kaksi faktoria eivät analyysin tulosten valossa ole kumpikaan yhteydessä Klubitalojen jäsenten kiinnostukseen työllistymistä kohtaan. Tulos on kuitenkin ymmärrettävä, kun sitä tarkastellaan edellä kuvattujen, avovastauksissa esiin tuotujen yksilöllisten ja rakenteellisten työllistymishaasteiden yhteydessä. Nämä haasteet liittyvät niin oman osaamisen, koulutuksen, jaksamisen ja muiden valmiuksien yhteensovittamiseen työllistymismahdollisuuksien kanssa tai tarkoituksenmukaisen tiedon saamiseen avoimista työpaikoista kuin sosiaaliturvan ja työn yhteensovittamiseen. Haasteiden ja toisaalta Klubitalojen

jäsenten toimintakyvyn sekä elämäntilanteiden monimuotoisuus toisin sanottuna tekee ymmärrettäväksi sen, ettei Klubitalossa vahvistunut osallisuus tai luottamus omiin kykyihin automaattisesti tuota työllistymisvalmiuden lisääntymistä.

Pohdinta

Tulosten valossa on olennaista pohtia, miten Klubitalot toisaalta mahdollistavat yhteisöön liittymistä sekä vertaistuen ja jatkuvuuden luomaa turvaa ja toisaalta vahvistavat hyvinkin erilaisissa elämäntilanteissa olevien jäsenten luottamusta omaan pystyvyyteensä niin, että he uskaltavat toimimaan paitsi Klubitalon tutussa yhteisössä, myös ponnistautumaan talon ulkopuolelle. Pystyvyyden vahvistuminen perustuu aina paitsi onnistumisen kokemuksiin myös siihen, että haasteet ovat kunkin jäsenen kuntoutumiseen ja valmiuksiin nähden sopivan kokoisia ja tavoitteet hieman todellista osaamisen tasoa korkeampia (Bandura 1997).

Kun arvostetuksi tuleminen kokemus nousi keskeiseksi työllistymisvalmiutta selittäväksi tekijäksi, on tärkeää kysyä, mihin tämä kokemus perustuu tai liittyy. Tätä onkin tarkoitus tutkia seuraavassa, syventävässä vaiheessa tehtävissä haastatteluissa. Onko kyseessä Klubitalomalliin sisältyvä kunnioitus jokaista jäsentä kohtaan riippumatta siitä, miten tuottava tai osaava hän on tai millaisia hänen tavoitteensa ovat? Silloin työllistymisenkin on arvokas saavutus, mutta se ei ole itsetarkoitus vaan pikemminkin yhteisössä koetun arvostuksen, kannustuksen ja osallisuuden vahvistumisen sivutuote.

Saatujen tulosten perusteella henkilökohtainen, luottamuksellinen, tasaveroinen ja pitkäjänteinen suhde omaan työvalmentajaan Klubitalolla vaikuttaa keskeiseltä, koska se mahdollistaa jäsenen monitahoisen tilanteen yhteistä hahmottamista, vaiheittaista etenemistä ja siirtymistä myös talon ulkopuolelle ja työelämään. Myös konkreettinen tuki työllistymiseen liittyvien yksilöllisten ja rakenteellisten, esimerkiksi sosiaaliturvan ja palkan tai yrittäjyyden yhteensovittamiseen liittyvien, haasteiden ratkomisessa on avainasemassa.

Tulosten perusteella voi myös tunnistaa tietynlaisen jännitteen taloon ja sen yhteisöön sitoutumisen sekä toisaalta ulos- ja eteenpäin suuntautumisen välillä, mikä ei kuitenkaan välttämättä ole huono asia. Se haastaa Klubitalojen työvalmentajia tunnistamaan talon työtehtävissä jäsenten työkykyä ja työhön osallistumisen mahdollisuuksia ja esteitä sekä ratkomaan esiin nousseita yksilöllisiä ja rakenteellisia työllistymisen esteitä. On tärkeää löytää keinoja yhdistää jäsenten yksilöllinen arvostaminen ja tuki yhteisöllisyyden mahdollisuuksiin ja vaikkapa vertaisten onnistumisten synnyttämään toivoon. Tämä edellyttää työvalmentajilta herkkää ja joustavaa työtettä, joka tunnistaa jäsenten kuntoutumis- ja työllistymisvalmiudet ja mahdollistaa valmiuksien vahvistumista Klubitalojen arjessa.

Tulosten merkitys: Kyselyn tulokset avaavat kiinnostavia näkymiä sekä mielenterveyskuntoutujien Klubitalotoiminnan merkitykseen osallistujille että toiminnan monitahoiseen ja -selitteiseen yhteyteen osatyökykyisten työllistymisen mahdollisuuksiin. Tulosten perusteella Klubitalojen jäsenten työllistymisen edistämisessä ja työvalmennuksessa on keskeistä yhdistää kuntoutujien yksilöllinen, konkreettinen ja arvostava tukeminen yhteisöllisen osallisuuden ja vertaistuen mahdollisuuksiin.

Tiivistelmä

Kirjoituksessamme pohdimme Klubitalomallin vahvuuksia ja haasteita erityisesti osatyökykyisten mielenterveyskuntoutujien työllistymisen kannalta. Tarkastelemme heidän työllistymiseen kohdistamaansa kiinnostusta Klubitalotoiminnassa koetun osallisuuden sekä arvostetuksi tulemisen ja tämän mahdollistaman pystyvyyden vahvistumisen kontekstissa.

Aineisto: Artikkelin perustuu Suomen Klubitalot ry:n vuoden 2020 alkupuolella käynnistämän Yhteisöllisestä osallisuudesta yksilöllisiin siirtymiin OSSI-yhteistut-

kimushankkeen (STEA 2020–2022) kesällä 2020 Klubitalojen jäsenille tekemään kartoittavaan jäsenkyselyyn. Kyselyn tarkoituksena ei ollut keskittyä jäsenten työllistymiseen. Työllistymiseen kohdistuvaa kiinnostusta koskevat kysymykset olivat osa talojen ulkopuolelle suuntautumista koskevaa kysymyssarjaa.

Keskeiset tulokset: Klubitalomallin vahvuus tämän kyselyn tulosten perusteella on mahdollisuus yhdistää yhteisöön kuulumisen, mielekkään toiminnan ja osallisuuden elementtejä yksilöllisten kykyjen käyttöönottoon sekä vaikuttamismahdollisuuksiin. Nämä elementit eivät kuitenkaan analyysin tulosten perusteella selittäneet kyselyyn vastaajien kiinnostusta työllistymistä kohtaan tai sen puuttumista. Avovastausten temaattiseen analyysiin perustuva tulos koski työllistymisen ja sosiaaliturvan yhteensovittamisen haasteiden kuntoutujissa synnyttämää, todennäköisesti jopa työllistymisvalmiutta heikentävää epävarmuutta. Toinen tärkeä tulos koski Klubitalotoiminnassa koettua arvostetuksi tulemistä, jolla oli selkeä yhteys työllistymistä koskevaan kiinnostukseen.

Johtopäätökset: Klubitalojen jäsenten työllistymisen haasteet liittyivät oman osaamisen, koulutuksen, jaksamisen ja muiden valmiuksien yhteensovittamiseen työllistymismahdollisuuksien kanssa, tarkoituksenmukaisen tiedon saamiseen avoimista työpaikoista sekä neuvoihin sosiaaliturvan ja työn yhteensovittamisessa. Näiden tulosten perusteella henkilökohtainen, luottamuksellinen, tasaveroinen ja pitkäjänteinen suhde omaan työvalmentajaan Klubitalolla vaikuttaa keskeiseltä, koska se mahdollistaa jäsenen monitahoisen tilanteen ja osaamisen yhteistä hahmottamista, vaiheittaista etenemistä ja liittymistä myös talon ulkopuolelle ja työelämään. Myös konkreettinen tuki työllistymiseen liittyvien yksilöllisten ja rakenteellisten, esimerkiksi sosiaaliturvan ja palkan tai yrittäjyyden yhteensovittamiseen liittyvien haasteiden ratkomisessa on avainasemassa. Klubitalojenkin

työvalmentajien on tärkeää löytää keinoja yhdistää jäsenten yksilöllinen arvostaminen ja tuki erilaisiin yhteisöllisyyden tarjoamiin mahdollisuuksiin ja vaikkapa vertaisten onnistumisten synnyttämään toivoon.

Avainsanat: Klubitalot, työvalmennus, yhteisöllisyys, pystyvyys

**Outi Hietala, VTT, Suomen Klubitalot ry:n
OSSl-hankkeen projektipäällikkö**

**Sami Ylitalo, VTM, Etelä-Suomen Klubitalot
ESKOT ry:n kehitysjohtaja**

Lähteet

- Bandura A (1997) Self-efficacy: The exercise of control. W. H. Freeman & Company, New York.
- Beresford P (2019) Public Participation in Health and Social Care: Exploring the Co-production of Knowledge. *Frontiers in Sociology* 3, 41, 1–12.
- Beresford P, Salo M (2008) Kokemuksen muodonmuutos: kohti palveluiden käyttäjien omaa tutkimustoimintaa. Mielenterveyden keskusliitto, Helsinki.
- Boylom RM (2008) Participants as co-researchers. Teoksessa Lisa M Given: The SAGE Encyclopedia of Qualitative Research Methods. Sage Publications.
- Doyle A, Lanoil J, Dudek K (2013) Fountain House. Creating Community in Mental Health Practice. Columbia University Press, New York.
- Heron J (1996) Co-operative Inquiry. Research into the Human Condition. Sage
- Järvikoski A, Takala E-P, Juvonen-Posti P, Härkäpää K (2018) Työkyvyn käsite ja työkykymallit kuntoutuksen tutkimuksessa ja käytännössä. Kela, Helsinki. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2018121050326> Luettu 29.4.2021.
- Lehtonen K, Vänskä N, Helenius S, Harra T, Sipari S (2020) Osallistuva tutkimuskumppanuus kuntoutuksen soveltavassa tutkimuksessa. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus. *Kuntoutus* 43, 3, 6–19.
- Rose D, Carr S, Beresford P (2016) 'Widening cross-disciplinary research for mental health': what is missing from the Research Councils UK mental health agenda? *Disability & Society* 33, 3, 476–481.